

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.4>

Калітенко Оксана Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0003-1001-3561

ДО ПИТАННЯ ПРО ОКРЕМІ ПРАВОВІ СТАТУСИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. З початком воєнної агресії російської федерації для українського суспільства раптово виникла величезна кількість проблем, що стосуються практично всіх сфер життя і існування країни і українців. Однією з таких нагальних проблем стала необхідність активної турботи держави і відповідного державного забезпечення прав та інтересів людей, що безпосередньо постраждали, або мають загрозу постраждати, від воєнних дій, що відбуваються в країні. В місцях проведення воєнних дій постійно проводиться як добровільна, так і примусова евакуація населення, що тягне за собою необхідність подальшого визначення правового статусу таких осіб з метою забезпечення їх прав та інтересів (зокрема реєстрації місця знаходження, забезпечення житлом, харчуванням, одягом та іншими речами, соціалізація, тощо). Саме тому визначення і відповідна систематизація правових статусів фізичних осіб, що покинули своє місце проживання, в умовах воєнного стану заслуговує на окреме дослідження.

Стан дослідження теми. Проблема біженців в цілому, як і проблема внутрішньо переміщених осіб (зокрема) не є абсолютно новою для українського суспільства. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися і досліджувалися науковцями і фахівцями в різних сферах людського суспільства. Так зокрема, достатньо уваги приділялось і приділяється нині дослідниками-соціологами, які вивчали різні соціальні аспекти життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні ще з часів започаткування воєнного конфлікту на Донбасі [1]. Так, наприклад, в колективній монографії за редакцією Новікової О. «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до

стратегії успіху» проведені дослідження проблем соціально-економічного розвитку Донбасу, причин і наслідків воєнного конфлікту, масштабів вимушеного переселення мешканців Донецької та Луганської областей; визначені довгострокові завдання щодо вирішення проблем ВПО [2]. Заслужують на увагу також дослідження різних аспектів соціалізації ВПО на окремих українських територіях, що зумовлюється дещо різним менталітетом цих територій [3].

Правовими аспектами проблемних питань щодо правового статусу осіб вимушених виїхати займаються також науковці-правники: К. О. Крахмальова, Л. М. Ніколенко, Є. В. Микитенко, В. І. Михайловський, І. С. Басова, І. Г. Козинець, О. А. Малиновська, В. В. Тимчак, П. А. Трачук, М. Кобець, М. А. Бояринцева, О. А. Фесенко, Т. А. Плугатар, Т. О. Подоляка та ін. [4].

Основу законодавчої бази для врегулювання статусу осіб, що виїхали становлять міжнародні нормативні акти, а окремі норми національного законодавства закріплюють правовий статус осіб, що перемістилися в межах країни. До них відносяться Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5] і Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6], а також ратифіковані норми міжнародного права.

Мета статті – провести дослідження окремих аспектів правових статусів фізичних осіб, які внаслідок російської воєнної агресії вимушені були мігрувати на території нашої країни або ж евакуюватися з місця проживання на території України і в подальшому мігрувати на інші місцевості і території (в тому числі за межі нашої

країни). Систематизувати ці правові статуси за визначеними критеріями.

Виклад основного матеріалу. Для більш чіткої структуризації дослідження візьмемо за основу наступне визначення правового статусу фізичної особи: Правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві. Як правило, ця система притаманна виключно для осіб, які мають конкретний правовий статус. Наприклад, правовий статус матері буде мати жінка, яка народила (або всиновила) дитину, правовий статус військовослужбовця, особа яка знаходиться на військовій службі в ЗСУ, тощо. Окремий правовий статус передбачений законодавством і для людей, що за сучасних воєнних обставин вимушені були і виїхали із свого міста проживання.

Слід зазначити, що міграція населення є природнім процесом. Люди завжди змінювали місто проживання, переїжджали на нові території. Однак зазвичай це відбувалося в мирному і добровільному порядку і саме тому не тягло за собою якихось спеціальних правових статусів. Однак сучасні життєві обставини принципово вплинули на ситуацію і стали підставою для виникнення спеціальних правових статусів фізичних осіб. На часі постали питання і необхідність розмежування наступних правових статусів: евакуйована особа, внутрішньо переміщена особа, біженець, особа, що шукає притулок, особа з тимчасовим захистом. Кожний з цих статусів має свої особливості і відповідне правове забезпечення.

Почнемо із правового статусу евакуйованої особи. Згідно із п. 7, ст.2 Кодексу цивільного захисту України: «евакуація - організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення». Особа, яка самостійно або централізовано виїжджає з населених пунктів, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій (можливих бойових дій) у безпечні райони має на протязі евакуації правовий статус «евакуйованої особи» і відповідно до нього право на одноразове отримання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб у відповідності з Постановою Кабміну «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб,

які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р.

У 2002 році Україна приєдналася до Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і взяла на себе зобов'язання надавати притулок на своїй території громадянам інших країн чи особам без громадянства, які висловлюють обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань на батьківщині за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів. Навряд чи керівництво країни могло собі уявити в той час, що через декілька років не Україна буде приймати біженців, а весь цивілізований світ зазнає масштабних міграційних процесів українців у зв'язку з розпочатою війною. Однак ситуація набула величезного поширення і виявила різного роду проблеми, пов'язані з евакуаційними, а в подальшому і міграційними процесами.

Практика евакуації українців, що поширилась із початком російського вторгнення на українські землі ще в 2014 році поставила перед урядом нагальне питання про необхідність визначення правового статусу українців, що були вимушені виїхати із свого місця проживання в інші регіони України. І в підсумку такі особи отримали правовий статус «внутрішньо переміщеної особи» (ВПО).

З часів третьої світової війни (коли відбувалась масова евакуація та міграція населення) на території України масове явище переселення в рамках країни (внутрішньо переміщених осіб) спостерігалось мабуть що у зв'язку з аварією на Чорнобильській атомній електростанції у 1986 р. Згодом, у 2014 році, після агресії з боку Російської Федерації, з'явилися внутрішньо переміщені особи з Луганської та Донецької областей, з Автономної Республіки Крим. А після воєнного вторгнення 24 лютого 2022 року ці міграційні процеси набули масового і фактично безупинного характеру.

Основними міжнародними стандартами щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є «Керівні принципи з питань переміщених всередині країни осіб», сформовані Представником Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб в 1998 році. Головною ідеєю «керівних принципів» є те, що національна влада зобов'язана і відповідальна щодо надання правового захисту та гуманітарної допомоги переміщеним у середині країни особам, які перебувають під її юрисдикцією, а у випадках, коли держава

не має можливості забезпечити фізичний захист і надати допомогу своїм громадянам, вона повинна звернутись за допомогою та приймати її ззовні.

Основним актом, який регулює відносини, пов'язані із забезпеченням прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні в сучасних умовах, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року (в редакції від 29.10.2022 року).

Так, відповідно до ст.1 Закону № 1706-VII: внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця,

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення.

Таким чином, ознаки, що характеризують внутрішньо переміщених осіб, такі:

- вони є фізичними особами;
- мають громадянство України;
- можуть не мати громадянства України, проте перебувають і постійно проживають на території України на законних умовах;
- під час зміни місця проживання не перетинають державний кордон України;
- змушені залишити своє місце проживання у результаті надзвичайних ситуацій.

У зв'язку з тим, що підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є проживання на території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 цього Закону, на момент їх виникнення, то якщо ці обставини відсутні – особа не може бути визнана внутрішньо переміщеною особою.

Україна всіляко гарантує дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, для чого вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Відповідно до ч.1 ст.9 Закону № 1706-VII внутрішньо переміщена особа має право на:

- єдність родини;
- сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення;
- інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів;
- безпечні умови життя і здоров'я;
- достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод;
- створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання;
- оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення;
- забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено;
- сприяння у переміщенні її рухомого майна;
- сприяння у поверненні на попереднє місце проживання;
- забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством;

– надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я;

– влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;

– отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування;

– проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування;

– безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення;

– отримання гуманітарної та благодійної допомоги;

– інші права, визначені Конституцією та законами України.

Згідно ст. 8. Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах у порядку, встановленому законом. Біженці такого права голосу не мають.

Обов'язки внутрішньо переміщених осіб зазвичай мають свою специфіку з урахуванням особливостей статусу таких осіб. Покладення таких обов'язків є необхідним для підтримання відповідного статусу, підтвердження відомостей та сприяння наданню цим особам особливих прав, гарантій, допомоги.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону № 1706-VII внутрішньо переміщена особа зобов'язана:

1) дотримуватися Конституції та законів України, інших актів законодавства;

2) повідомляти про зміну місця проживання структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за новим місцем проживання протягом 10 днів з дня прибуття до нового місця проживання.

У разі добровільного повернення до покинутого постійного місця проживання внутрішньо переміщена особа зобов'язана повідомити про це структурний підрозділ з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення)

рад за місцем отримання довідки не пізніше як за три дні до дня від'їзду;

3) у разі виявлення подання внутрішньо переміщеною особою завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки про взяття на облік відшкодувати фактичні витрати, понесені за рахунок державного та місцевих бюджетів у результаті реалізації прав, передбачених цим Законом.

Внутрішньо переміщена особа зобов'язана виконувати інші обов'язки, визначені Конституцією та законами України.

Отримання статусу внутрішньо переміщеної особи не становить особливих труднощів. Всю процедуру можна зробити за один день, звернувшись до Управління соціального захисту населення за місцем фактичного проживання. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Законодавством України передбачені також і підстави для скасування статусу ВПО. Так, згідно ст. 12 Закону № 1706-VII підставою для скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб є обставини, за яких внутрішньо переміщена особа:

1) подала заяву про відмову від довідки;

2) скоїла кримінальне правопорушення: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; вчинення кримінального правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку або військового кримінального правопорушення;

3) повернулася до покинутого місця постійного проживання;

4) виїхала на постійне місце проживання за кордон;

5) подала завідомо недостовірні відомості.

Рішення про скасування дії довідки приймається керівником структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання особи та надається внутрішньо переміщеній особі

протягом трьох днів з дня прийняття такого рішення.

У разі неповідомлення внутрішньо переміщеною особою про її повернення до покинутого місця постійного проживання рішення про скасування дії довідки приймається на підставі інформації про тривалу відсутність (понад 60 днів) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що внутрішньо переміщена особа повернулася до покинутого місця постійного проживання.

Враховуючи наведені правові статуси фізичних осіб, що знаходяться на території України (евакуйована особа та ВПО) слід наголосити на тому, що на території України залишаються фізичні особи, які не отримали спеціального правового статусу та продовжують проживати у місці свого постійного проживання.

Після 24 лютого 2022 року чимало громадян України внаслідок збройного конфлікту не просто виїхали із свого місця проживання, а і взагалі залишили Україну. В таких ситуаціях слід акцентувати увагу на тому, що з урахуванням обставин та залежно від національного законодавства приймаючої сторони вимушено переміщені громадяни України мають різний правовий статус в іноземних країнах: від біженців до осіб, щодо яких застосовується тимчасовий чи інший схожий механізм захисту і відповідно правовий статус. Так, наприклад, в країнах Європейського Союзу (за винятком Данії), Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року для українців активовано Директиву Ради ЄС 2001/55 від 20 липня 2001 року про тимчасовий захист.

Згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року (далі – Женевська конвенція) статус «біженців» можуть отримати особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стали жертвами переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, які перебувають за межами країни своєї громадянської належності та не можуть користуватися захистом цієї країни, або не бажають користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань. Національні законодавства, наприклад, українське (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року) та польське (ч. 1 ст. 13 Закону «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща» від 13 червня 2003 року), також містять подібні визначення. Статус біженця

не надається автоматично, його необхідно довести. Для цього потрібно подати заяву з поясненням обставин, які роблять ваше перебування в Україні небезпечним. Це можна зробити лише у першій країні, кордон із якою ви перетнули. Зважаючи на відсутність авіасполучення, зараз це сусідні з Україною держави. Зазвичай протягом розгляду заяви на статус біженця не можна працювати і залишати територію країни. У вас можуть вилучити паспорт. Натомість держава, як правило, гарантує безкоштовне житло, харчування, користування громадським транспортом і доступ до медичної допомоги.

Крім правового статусу біженців українці визначений період часу можуть мати правовий статус осіб, що шукають притулок. Шукачі притулку (*asylum-seekers*) – це особи, які звернулися по надання притулку, але їхнє звернення ще не розглянули. Тобто всі біженці на початку свого шляху мають правовий статус шукача притулку, але це не означає що кожен шукач притулку стане біженцем. Для того, щоб це відбулося, слід довести, що побоювання переслідувань у своїй країні є обґрунтованими. Шукачі притулку, які не підпадають під статус біженців, можуть мати ще один правовий статус і можуть бути захищені в порядку «додаткового захисту» (*subsidiary protection*). Це можливість отримати притулок для тих, хто не має обґрунтованих побоювань переслідування (що необхідно для отримання статусу біженця згідно з Конвенцією 1951 року), але дійсно має значний ризик зазнати тортур або серйозної шкоди у країні походження з причин, які включають загальнопоширене насильство, збройні конфлікти, чи систематичні порушення прав людини.

З огляду на міжнародно-правові тонкощі розуміння статусів «біженця» та «шукача притулку», узагальнення всіх українців як осіб із таким статусом видається юридично некоректним. Однак на сайті Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) вживається термін «*refugees*» до всіх українців, які вимушено покинули Україну через війну. Наприклад, «*refugees from Ukraine recorded across Europe*» та «*refugees from Ukraine registered for Temporary Protection or similar national protection schemes in Europe*». Спершу може здатися, що мова йде про «*refugees*» як біженців, але, вочевидь, УВКБ ООН вживає цей термін у ширшому розумінні – як переміщених осіб, що вимушені були покинути свої домівки через війну або страх нападу чи переслідування та виїхали за кордон. Підтвердженням цьому є інформація з сайту британської

філії цієї організації, де «refugees» визначені як люди, що втекли від війни, насильства, конфлікту чи переслідувань і перетнули міжнародний кордон, щоб знайти безпеку в іншій країні.

Крім біженців і шукачів притулку в європейських країнах передбачений також правовий статус тимчасового захисту. Під «тимчасовим захистом» (temporary protection), наприклад, згідно з Директивою Ради ЄС 2001/55 від 20 липня 2001 року, розуміють процедуру виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту.

В той же час «переміщеними особами» (displaced persons) вважаються громадяни третіх країн або особи без громадянства, які були змушені покинути свою країну чи регіон походження, або евакуйовані, зокрема у відповідь на звернення міжнародних організацій, і не можуть повернутися у безпечні та стабільні умови через ситуацію, що склалася у цій країні, і які підпадають під дію статті 1А Женевської конвенції або інших міжнародних чи національних документів, які надають міжнародний захист, зокрема, особи, які врятувалися втечею із районів збройного конфлікту або спалаху насильства.

З урахуванням цієї Директиви відбувається регулювання «тимчасового захисту» в усіх країнах ЄС, крім Данії. Наприклад, у Польщі, за ч. 1 ст. 106 Закону «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща» від 13 червня 2003 року, іноземцям, які масово прибувають до Республіки Польща та залишили свою країну походження або певну географічну територію через іноземне вторгнення, війну, громадянську війну, етнічні конфлікти чи грубі порушення прав людини, може бути надано тимчасовий захист

на території Республіки Польща, незалежно від того, чи їхнє прибуття було спонтанним, чи стало результатом допомоги, наданої їм Республікою Польща чи міжнародною спільнотою. Подібний підхід до визначення підстав для отримання тимчасового захисту застосовують і в інших країнах, у тому числі в Україні. Крім того, в деяких країнах для надання тимчасового захисту українцям ухвалювали спеціальне додаткове законодавство. Наприклад, у тій же Польщі прийняли Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави» від 12 березня 2022 року.

Таким чином, аналізуючи законодавство європейських країн можна зробити висновок що до осіб, які вимушені були покинути свою Батьківщину через війну, зазвичай застосовують правовий статус і механізм тимчасового захисту, яким переважно і скористалися українці в країнах ЄС.

Однак варто зауважити, що деякі українці, не дивлячись на війну, можуть перебувати за кордоном на загальних підставах, не використовуючи інструментів міжнародно-правового статусу – як туристи або маючи візу для інших цілей. Розуміння наявності різних статусів захисту українців за кордоном особливо важливе при врахуванні перспектив розвитку країни і людського суспільства в цілому.

Висновки. Враховуючи актуалізацію та заострення з 24 лютого 2022 року міграційних процесів на території України і необхідність упорядкування правових статусів осіб, що зазнали територіальних переміщень пропонується класифікувати їх наступним чином. За територіальним критерієм: 1 вид – фізичні особи, що проживають на території України – поділяються на 3 групи: 1) ті, що не змінили місце проживання; 2) евакуйовані особи; 3) внутрішньо переміщені особи. 2 вид – фізичні особи, що евакуйовалися (мігрували) за кордони України – поділяються на 3 групи: 1) особи, що отримали статус біженця; 2) особи, що шукають притулок; 3) особи із тимчасовим захистом та 4) звичайні туристи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content> ; Погуляйло Т. О. Проблеми внутрішньо переміщених осіб: трансформаційні зміни. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2019/10-2019/16.pdf>
2. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антоноук та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.
3. Дерев'яно С. Внутрішньо переміщені особи: проблеми політичної соціалізації в Галичині. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/derevianko_vnutrishnio.pdf
4. Микитенко Є. В. Загальні проблеми реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2015/48.pdf ; Басова І. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального захисту : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2020. 288 с.

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
6. «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 1. Ст. 1.

Калітенко Оксана Михайлівна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОКРЕМІ ПРАВОВІ СТАТУСИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячується окремим проблемам формування і реалізації спеціальних правових статусів фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні, пов'язаних з процесами евакуації, міграції, внутрішнього переміщення осіб, зміною місця проживання і знаходження.

Дослідження проблематики ґрунтується на визначенні категорії правового статусу фізичної особи. Таким пропонується вважати систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві.

Звертається увага на той факт, що міграційні процеси існують на території будь-якої країни завжди, однак під час війни або з проголошенням воєнного стану вони набувають особливостей, що обґрунтовуються складними життєвими умовами війни.

Практика евакуації українців, що поширилась із початком російського вторгнення на українські землі ще в 2014 році поставила перед урядом нагальне питання про необхідність визначення правового статусу українців, що були вимушені виїхати із свого місця проживання в інші регіони України. І в підсумку такі особи отримали правовий статус «внутрішньо переміщеної особи» (ВПО).

В рамках статті зроблена спроба проаналізувати та систематизувати спеціальні (окремі) правові статуси фізичних осіб, що пов'язані із загальними міграційними процесами, як на території України, так і за її межами.

Авторка доходить висновку, що в сучасних умовах воєнного стану в Україні варто розрізняти спеціальні правові статуси фізичних осіб за територіальним критерієм в залежності від місця знаходження фізичної особи та у відповідності із нормами чинного законодавства. Так фізичних осіб, що проживають на території України варто поділяти на 3 групи: 1) ті, що не змінили місце проживання; 2) евакуйовані особи; 3) внутрішньо переміщені особи. 2 вид – фізичні особи, що евакуювалися (мігрували) за кордони України – поділяються на 3 групи: 1) особи, що отримали статус біженця; 2) особи, що шукають притулок; 3) особи із тимчасовим захистом. В свою чергу фізичних осіб, що виїхали за межі України, слід поділяти на 1) особи, що отримали статус біженця; 2) особи, що шукають притулок; 3) особи із тимчасовим захистом та 4) звичайні туристи.

Ключові слова: правовий статус, евакуація, внутрішньо переміщена особа, біженець, тимчасовий захист.

Kalitenko Oksana

ON THE QUESTION OF INDIVIDUAL LEGAL STATUSES OF INDIVIDUALS UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to specific problems of the formation and implementation of special legal statuses of individuals under martial law in Ukraine related to evacuation processes, migration, internal movement of persons, and change of place of residence.

The study of problems is based on the definition of the category of the legal status of an individual. It is proposed to consider a system of rights, freedoms, duties, and responsibilities enshrined in normative legal acts and guaranteed by the state, according to which an individual as a subject of law (that is, having a legal personality) coordinates his behavior in society.

Attention is drawn to the fact that migration processes exist on the territory of any country always, but during the war or with the declaration of martial law, they acquire features justified by the difficult living conditions of the war.

The practice of evacuating Ukrainians, which spread with the beginning of the Russian invasion of Ukrainian lands in 2014, raised an urgent question for the government about the need to determine the legal status of Ukrainians who were forced to leave their place of residence in other regions of Ukraine. And as a result, such persons received the legal status of an “internally displaced person” (IDP).

Within the framework of the article, an attempt is made to analyze and systematize special (individual) legal statuses of individuals associated with general migration processes in Ukraine and abroad.

The author concludes that in the current conditions of martial law in Ukraine it is necessary to distinguish between special legal statuses of individuals by territorial criterion depending on the location of the individual and in accordance with the norms of the current legislation. So individuals living in Ukraine should be divided into 3 groups: 1) those who have not changed their place of residence; 2) evacuated persons; 3) internally displaced persons. 2 species - individuals evacuated (migrated) beyond the borders of Ukraine - are divided into 3 groups: 1) persons who received refugee status; 2) asylum seekers; 3) persons with temporary protection. In turn, individuals who left Ukraine should be divided into 1) persons who received refugee status; 2) asylum seekers; 3) persons with temporary protection, and 4) ordinary tourists.

Key words: legal status, evacuation, internally displaced person, refugee, temporary protection.